

Tekijä Milja Komulainen

Työn nimi Kollektiivi: Tutkielma antikapitalistisesta visuaalisen viestinnän praktiikasta

Laitos Median laitos

Koulutusohjelma Visuaalisen viestinnän muotoilu

Vuosi 2021

Sivumäärä 13

Kieli Suomi

Tiivistelmä

Opinnäytetyö tutkii keinoja, joilla visuaalisen viestinnän muotoilija voi hyödyntää omia etuoikeuksiaan ja valta-aseemaansa antikapitalistisessa designaktivismissa. Tutkimus noudattaa löyhästi prosessikuvauksen periaatteita ja ammentaa kirjallisuuskatsauksesta, kirjoittajan henkilökohtaisesta reflektoinnista sekä kolmesta tutkimusta varten tehdystä temahaastattelusta.

Tutkimuksen ensimmäisessä osassa nivotaan yhteen henkilökohtaista tunnekokemusta, asiantuntijoiden näkemyksiä, sosiologian teoriaa sekä designteoriaa. Näiden lähteiden avulla kirjoittaja jäsentää visuaalisen viestinnän muotoilijan asemaa kapitalistisessa yhteiskunnassa sekä tuon aseman aiheuttamia haittoja ja toisaalta sen avaamia vaikuttamismahdollisuuksia.

Työn toinen osa pureutuu teoreettisesta ja henkilökohtaisesta näkökulmasta niihin toiminnan alueisiin, joilla visuaalisen viestinnän muotoilija voi vaikuttaa ympäröivään yhteiskuntaan. Tutkimuksen lopussa kirjoittaja tarjoaa konkreettisen ehdotuksen projektista, jonka kautta tutkimuksen löydöksiä voidaan testata ja toteuttaa.

Avainsanat visuaalisen viestinnän muotoilu, aktivismi, kapitalismi

Kollektiivi

Tutkielma antikapitalistisesta visuaalisen viestinnän praktiikasta

Milja Komulainen

Taiteen kandidaatin opinnäytetyö

Aalto-yliopisto

Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu

Median laitos

Visuaalisen viestinnän muotoilu

Kevät 2021

Sisällysluettelo

1. Alussa	3
1.1. Metodeista ja positioista	4
2. Tunne	4
2.1. Vieraantuminen	5
2.2. Valta	6
2.3. Väsymys	7
3. Lääke	7
3.1. Yhteys	8
3.2. Rakenteet	9
3.3. Nautinto	10
4. Lopussa (tai uudessa alussa)	11
Lähteet	13

“Without community, there is no liberation.”

”Ilman yhteisöä ei ole vapautusta.”

Audrey Lorde

1. Alussa

Kirjoitan tätä tekstiä Ugandassa, ”Afrikan helmessä”, kuten sitä toisinaan matkailumainoksissa ja kahvipakkausten etiketeissä kutsutaan. Kuluneiden kolmen viikon aikana aivoni ovat saaneet nauttia minulle uuden, tavattoman kauniin ympäristön tarjoamista virikkeistä. Olen piirtänyt lukemattomia luonnoksia päiväntasaajan tuulussa lepattavista banaanilehdistä (ne näyttävät syvävihreiltä silkkinauhoilta), ottanut liian monta kuvaa auringonnousuista, koska ne näyttävät joka aamu ihmeellisiltä ja erilaisilta, ja ihastellut Itä-Afrikan maaperän ruosteisen punaisena hehkuvaa väriä.

Olen työharjoittelussa järjestössä, joka tarjoaa yrittäjäyyskoulutusta haastavista olosuhteista ponnistaville nuorille. Tehtäväni täällä on valmentaa nuoria viestinnän perusteista ja yhteissuunnitella brändi-identiteettejä sekä viestintää heidän start-upeilleen.

Järjestö, jonka koulutuskeskuksessa myös asun, on kuin antiteesi suomalaiselle yhteiskunnalle. Se toimii itseohjautuvuuden eli holokratian periaatteilla joka tarkoittaa käytännössä (ainakin tässä nimenomaisessa) vapaata, sekavaa, hämmentävää ja eloisaa yhteisöllisyyttä. Pihapiirissämme juoksee kanoja, vuohia ja kaksi koiraa. Jos vessa on rikki, kestää ainakin vuorokauden verran ennen kuin saan selville kuka vastaa sen korjaamisesta. Kokoonnumme päivittäin erinäisiin tapaamisiin, joissa asioita tapahtuu verkkaisessa, hieman kaoottisessa mutta silti yllättävän tehokkaassa hengessä. Pomodoro-metodi toteutuu työskentelyssäni väkisin sillä vähintään viisi kertaa päivässä joku järjestössä opiskelevista nuorista tai heidän pienistä lapsistaan tulee koputtamaan ovelleni. Tiedän harvoin aamulla herätessäni miltä päivä tulee näyttämään, mutta joka ilta olen saanut paljon aikaiseksi.

Yhtenä iltana hektisen, iloisen ja toiminnantäyteisen päivän jälkeen huomaan miettiväni miten paljon hyvää järjestön ympäristö tekisi monelle tuntemalleni suomalaiselle, jotka kamppailevat burn outin, maailmantuskan ja yksinäisyyden kanssa. On toki muistettava että ugandalaisten nuorten kohtaamat haasteet olisivat suomalaisessa kontekstissa poikkeuksellisen vaativia, eikä elämää työnantajani tiluksilla pidä siksi ihannoida. Mutta siitä voi silti ottaa oppia.

Tämä essee kertoo opintomatkaista, tarkalleen ottaen kollektiivisesta sukelluksesta erääseen *tunteeseen*. Kiteytettynä matkassamme on kyse tästä: maailma on epäoikeudenmukainen ja minä sekä muutamat toverini haluamme selvittää, miten voimme käyttää omaa valtaamme ja etuoikeuttamme visuaalisen viestinnän muotoilijoina paremman tulevaisuuden ja nykyhetken tekemiseksi.

Vaikka niitä ei tässä esseessä suoraan käsitellä, on ajatustyöni taustalla kaksi keskeistä konseptia: designaktivismi ja kollektiivisuus. Designaktivismiin ymmärrystäni on muovannut Alastair Fuad-Luken (2010) määrittelmä, jonka mukaan käsite tarkoittaa ”designajattelua, kuvittelua ja praktiikkaa joita käytetään tiedostaen tai tiedostamatta rakentamaan sellaista vastanarratiivia, joka tuottaa ja tasoittaa positiivista sosiaalista, institutionaalista, ympäristö- ja/tai taloudellista muutosta”. Kollektiivisella toiminnalla taas viitataan Oxfordin sanakirjan (2021) määrittelmään toiminnasta, jota tehdään kokonaisuutena, usean ihmisen toteuttamana.

Tähän mennessä matkaa on tehty (viimeisintä Ugandan-lukua lukuunottamatta) pääosin yksin omissa

ajatuksissa sekä korona-ajalle tyypillisesti Zoomin ja WhatsAppin välityksellä käydyissä keskusteluissa. Nyt lukemassasi tekstissä kerron prosessista ennen kaikkea omasta näkökulmastani, mutta matkalla on kanssani ollut tosiasiaa suuri määrä ihmisiä. Osa heistä on mukana pitkällä tähtäimellä, osa taas piipahtanut hetkellisesti tarjoamassa tukea ja jakamassa arvokkaita oppitunteja.

Erityisesti haluan kiittää ihanaa opiskelukaveriani Linneaa, joka tunnisti ne asiat joista puhuin ja lähti kehittämään kollektiivia kanssani. Lisäksi olen kiitoksen velkaa Trojan Horsen Kaisalle ja Tommille, sekä Effortin Eeville ja Måndagin Artolle, jotka jakoivat minulle avokätisesti omia ajatuksiaan ja kokemuksiaan designaktivismista, sekä Amjadille joka avasi meille ovet Lapinlahden kauniisiin tiloihin. Viimeisenä haluan muistaa Omaria, sillä ilman häntä en olisi saanut tätä tekstiä paperille.

Tässä esseessä kerron polveilevasti, toisinaan teoriaan mutta useimmiten kokemukseen pohjautuen, niistä ajatuksista ja opeista joita olemme käyneet läpi rakentaessamme antikapitalistista visuaalisen viestinnän kollektiivia. Työmme on vasta alussa; tämä teksti tarjoaa lukijalleen analyysin siitä taudista, johon etsimme helpotusta ja niistä aineksista, joita tehokas lääke saattaa pitää sisällään.

1.1. Metodeista ja positioista

Näille sivuille tallentamani pohdinta ei ole tieteellisesti todennettavaa tutkimusta, mutta olen hydyntänyt työssäni tieteentekemisen menetelmiä ja todennettuja lähteitä. Työn alussa kaavailin kirjoittavani prosessikuvauksen perinnettä seuraavaan tutkimukseen. Järjestin tämän ajatuksen johdattamana teemahaastatteluja kriittistä kollektiivista toimintaa ja designaktivismia harjoittaneiden asiantuntijoiden kanssa. Työni puitteissa toteutui kolme haastattelua: Eevi Saarikosken, joka on yksi feministisen Effort-kollektiivin perustajajäsenistä, kanssa, kriittistä designkoulutusta edistävän Trojan Horse -kollektiivin Tommi Vaskon ja Kaisa Karvisen kanssa sekä yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen keskittyvän Måndag-toimiston Arto Sivosen kanssa. Haastatelussa kävimme läpi asiantuntijoiden kokemuksia ja oppitunteja onnistuneesta designaktivismista.

Tätä tekstiä kirjoittaessani havahduin kuitenkin siihen, että minulle prosessikuvausta tärkeämpää on tällä hetkellä omien ajatusteni käsitteleminen ja jäsentäminen. Siksi tutkimuksesta muovautui essee, joka ammentaa paljon omista havainnoistani ja joka on siksi pohjimmiltaan pieni tarina yhden ihmisen subjektiivisesta kokemuksesta. Pohdintani tukena olen käyttänyt minua etevämpiä ajattelijoiden työtä; heidän joukossaan on tänäkin päivänä työskentelevien akateemikkojen, aktivistien ja kirjoittajien lisäksi perinteisiä vasemmistolaisia teorieetikkoja.

Oma maailmankatsomukseni määrittää tämän työn lähtökohtia ja löydöksiä lähtemättömästi. Tekemiseni ja ajatteluni on kauttaaltaan poliittista, sillä sen lähtökohdat ovat sosialistiseen ajatteluun perustuvassa analyysissä maailmasta ja valtasuhteista. Motivaationi työn tekoon taas pohjautuu vasemmistolaisen kulttuuriperinteen lisäksi kristillisiin arvoihin ja länismaisen liberalismiin vaikutukseen. Positiotani määrittää arvojeni lisäksi asemani maailmassa, joka on harvinaisen etuoikeutettu, kuten tulemme myöhemmin tässä tekstissä toteamaan. Toivon, että lukijani tarkastelevat työni lopputuloksia mielessään se tosiseikka, että tekemistä ajavat paitsi arvot myös egoni, tarpeeni ja haluni. Pysin tuomaan tarpeeni ja niiden suhteen työhöni avoimesti esille ja olen myös tämän prosessin aikana päättänyt, että haluni saavat olla yksi työtäni ohjaava tekijä.

2. Tunne

En muista tarkalleen milloin ajatus syntyi, mutta sen *tunteen*, joka pani kaiken alulle, tiedän hyvin.

Elän hyvää elämää. Olen opiskellut paljon, matkustanut, rakastanut, nautiskellut ja ahertanut. Ihoni on valkoinen, perhetaustani keskiluokkainen ja kehoni sellainen, jota on helppo pitää nättinä. Minulla on kaunis koti, ihana puoliso ja teen jännittäviä, ehkä vähän hohdokkaitakin töitä visuaalisen viestinnän muotoilijana.

Silti se *tunne* on aina läsnä.

Minulle *tunne* on kolotusta. Koen voimattomuutta maailman epäoikeudenmukaisuuden ja epätasa-arvon äärellä. Tiedostan, että minulla on valtaa, mutten tiedä, miten sitä parhaiten käyttäisin.

Koen yksinäisyyttä. Janoan tehdä ja luoda yhdessä, iloita ja olla muita lähellä, mutta en kykene rakentamaan yhteyksiä kanssaeläjiini. Pääni on pyörällä ja olo levoton. Olen turhautunut itseeni ja muihin; on kuin istuisimme hiljaa omissa koloissamme ja katsoisimme, kun maailma lipuu syvemmälle katastrofin syövereihin.

Tiedän, että en ole ainoa, jolle *tunne* on tuttu. Vuosien varrelta sitä on sivuttu lukuisissa keskusteluissa eräässä bunkkerin omaisessa tietokoneluokassa Otaniemessä, Kallion tahmaisten baaripöytien äärellä ja WhatsAppin viestivirroissa. Feministisen muotoilun parissa työskentelevän Effort-kollektiivin jäsen Eevi Saarikoski, jonka kanssa kävin särisevän mutta rikastavan Zoom-keskustelun aktivismista, kuvasi *tunnetta* jaettuina kokemuksena siitä, että ”meillä ei ollut keinoja käsitellä sitä epätasa-arvoa, mikä tässä yhteiskunnassa on”.

Kahdeksan kuukautta sitten päätin tarttua *siihen* voimalla. Sen jälkeen olen käynyt monia uusia keskusteluja jotka ovat auttaneet minua paloittelemaan *tunteen* osiin, joista saan paremmin kiinni.

2.1. Vieraantuminen

Uransa aikana Karl Marx käsitteli useampaan otteeseen ihmisen vieraantumista. Filosofin jäsenteli tuon prosessin neljään osaan, jotka ovat syvässä yhteydessä toisiinsa (Petrović 1963:421-422):

- 1) Ihminen vieraantuu työn mekanisoinnin myötä työnsä tuotoksista, eli niistä esineistä, joita hän valmistaa.
- 2) Ihminen vieraantuu valmistamistaan esineistä koska myös valmistamisen prosessi on hänelle vieras. Työ ei ole tyydyttävää, luonnollista tai vapauttavaa, vaan alistavaa.
- 3) Koska työ (nykymuodossaan) on ihmiselle vierasta, vieraantuu hän myös omasta olemuksestaan. Marxin mukaan ihminen on luonnostaan luova ja käytännönläheinen olento. Kun työstä katoaa luovuus ja siitä tulee pakkokeino olemassaolon varmistamiseksi, joutuu ihminen luopumaan perimmäisestä olemuksestaan.
- 4) Lopulta ihmisen vieraantuminen tämän omasta olemuksesta johtaa myös vieraantumiseen toisista ihmisistä, sillä ihmissuhteiden perusta löytyy ihmisen suhteesta omaan itseensä.

Marxin analyysi vieraantumisesta kaikuu mielessäni ja keskusteluissa opiskelukavereiden kanssa. Mietimme ääneen, mitä merkitystä työllämme on ja mitä jää jäljelle sitten kun trendit ovat vanhentuneet ja mainostointit menneet konkurssiin.

Visuaalisen viestinnän muotoilun opintojemme aikana minä ja luokatoverini olemme pikkuhiljaa hiipineet enemmän ja vähemmän designmaailman ulkopuolelta sen sisäpiiriin. Samalla olemme omaksuneet tuon maailman normeja, arvoja ja estetiikkaa – toisinaan huomaamatta ja kyseenalaistamatta, joskus tiedostaen ja keskustellen. Designmaailma on pullollaan fetissejä: asiakkuuksia, palkintoja ja positioita, joiden tavoittelua, ja ennen kaikkea saavuttamista, pidetään alalla arvokkaana. Marxilainen analyysi materialismista tarjoaa alustan myös näiden fetissien käsittelyyn. Analyysin mukaan kapitalistisessa maailmassa hyödykkeet, etenkin raha, alkavat kantaa sellaisia merkityksiä ja arvoa, jotka eivät voi mitenkään johtua kyseisten hyödykkeiden materiaalisesta olemuksesta. Tuo arvo saattaa huomaamatta nousta kohtuuttomiin korkeuksiin sillä arkielämän kiireessä ihmiset eivät ehdi tai kykene kyseenalaistamaan sitä uskomusta, että esineet kantavat mukanaan elinvoimaa ja sosiaalista valtaa (Haskell & Morris 2021:173).

Olen usein pohtinut sitä, miksi esimerkiksi urheilumerkki Niken asiakkuutta pidetään visuaalisen viestinnän muotoilijoiden piirissä niin haluttavana asiana. Kun kirjoitan Googleen ”Miksi graafikot haluavat tehdä töitä Nikelle?”, saan vastauksena pitkän listan artikkeleita strategioista, joilla suunnittelija voi päästä kyseisen suuryrityksen palkka- tai palkkiolistoille.

Nike on toki tunnettu yritys jolla on paljon rahaa ja mainetta. Siksi sille työskentelystä on epäilemättä suunnittelijalle paljon hyötyä. Mutta onko se todella niin arvokasta kuin lukuisat vinkkiartikkelit ja strategiat antavat ymmärtää? Marxilaisen linssin läpi katsottuna Niken asiakkuuteen liitetään arvoa joka ei perustu sen materiaaliin ominaisuuksiin. Tuon tyhjän arvon taustalla on Niken valta-asema kapitalistisessa, globalisoituneessa maailmantaloudessa.

Toisinaan mietin, jahtaavatko suunnittelijat tätä kuvitteellista graalin maljaa oman onnellisuutensa ja ammatillisen täyttymyksensä kustannuksella. Jos keskitymme työssämme tavoittelemaan fetissejä, jääkö meille aikaa ja luovaa energiaa sellaisen työn tekemiselle joka tuo aitoa lisäarvoa maailmaan? Pelkään, että kulutusyhteiskunta pakottaa meidät kauemmas luovuudestamme ja sitä kautta heikentää suhdettamme paitsi toisiin ihmisiin myös omaan itsemme.

2.2. Valta

Kirjailija, ympäristöaktivisti Edward Abbeyn mukaan tunne ilman toimintaa johtaa sielun tuhoon (siteerattu Fuad-Luke 2009:23). Siihen *tunteeseen*, jota kirjoitukseni käsittelee, liittyy vieraantumisen kokemuksen lisäksi tieto omasta valta-asemasta ja ennen kaikkea toteutumaton mahdollisuus muuttaa asioita parempaan suuntaan.

Perinteinen marxilainen ajattelu perustaa yhteiskunnan valtasuhteet tuotantovälineiden omistajuuteen. Siinä maailmassa, jossa Kommunistinen manifesti ja Pääoma kirjoitettiin, valtaa käyttivät ne, joilla oli hallussaan luonnonvaroja sekä varaa rakentaa ja pyörittää tehtaita. Tietotalous taas rakentuu kasvavassa määrin älyllisen omaisuuden varaan (Walter & Snellman 2004:199).

Suurella osalla suomalaisista visuaalisen viestinnän muotoilijoista on käsissään sellaisia vallankäytön välineitä, joihin moni maallikko ei yllä. Tämä ei tietenkään tarkoita, etteikö graafikko eläisi alisteisena toisenlaisen pääoman vallalle; on selvää, että Amazonin perustaja Jeff Bezosella on tässä maailmassa enemmän päätösvaltaa kuin kaltaisillani visuaalisen viestinnän muotoilijalla. Väitän kuitenkin, että esimerkiksi visuaalisten kielten ja symbolien ymmärrys, Adobe-ohjelmat, kalliit MacBookit ja alan käytäntöjen osaaminen ovat tietoyhteiskunnan pääomaa.

Tämä pääoma antaa meille, visuaalisen viestinnän ammattilaisille, vaikutusvaltaa, jota jokaisella ihmisellä ei ole. Muotoilu vaikuttaa yhteiskunnan kaikilla osa-alueilla (Fuad-Luke 2009:24); siksi ne asiat joita myös visuaalisen viestinnän muotoilija viestii, ja ne viestinnän keinot, joita hän käyttää, vaikuttavat vahvasti yhteiskunnan nykyhetkeen ja tulevaisuuteen. Trojan Horsen Kaisa Karvinen tähdensi haasattelussamme että visuaalisen alan suunnittelijoilla on paljon valtaa jo yksistään siksi, koska he päättävät, miltä asiat näyttävät. Måndag-toimiston Arto Sivonen taas tiivistä tuon vaikutusvallan merkityksen osuvasti eräänä helmikuuisena pakkaspäivänä käymässämme keskustelussa: luovan alan tekijöillä on käytössään luovan ajattelun työkalut ja kyky viestiä monimutkaisia asioita kirkkaasti kuvan ja sanan avulla. Sivosen sanoin, ”ne ovat kovimpia (vaikuttamisen) keinoja mitä on käytössä...niillä pystytään ratkomaan sotia ja tekemään vaikka mitä”.

Älyllisen pääoman ja vaikuttamisen työkalujen lisäksi minulla ja muilla kaltaisillani suunnittelijoilla on vaihtelevassa määrin kulttuurista pääomaa, joka asettaa meidät korkealle yhteiskunnan nokkimisjärjestyksessä. Sosiologi Pierre Bourdieu laajensi vallan käsitystä marxilaisesta materialismista kulttuurin ja ihmisuhteiden piiriin. Bourdieun mukaan valta voi olla myös symboleista johtuvaa; pääoma, joka valtaa kasvattaa, on paitsi taloudellista myös sosiaalista ja kulttuurista (Anheier 195:860). Aalto-yliopiston opintojeni aikana olen nähnyt tämän symbolisen vallan vaikutukset häkellyttävän kirkkaasti. Opinahjoni avaa minulle valtavan määrän ovia, luo suhteita ja tarjoaa työtilaisuuksia. Olen kuullut useaan otteeseen saaneeni työkeikan- tai paikan muun muassa siksi, että opiskelen Aallossa, arvostetussa korkeakoulussa. Symbolista valtaa liittyy ainakin suomalaisessa yhteiskunnassa myös suunnittelijuuteen itseensä – ammatti on kotimaassa korkealle arvostettu ja keskiluokkaisena pidetty. Trenditietoisten suunnittelijoiden luoma visuaalisuus on rikkaiden, voimakkaiden ja hyväksytyjen ihmisten estetiikkaa. Se sulkee sisälleen meidät, jotka ovat kyseistä visuaalisuutta luoneet, ja

ulkopuolelleen heidät, jotka eivät sitä osaa, ehdi, tai halua lukea tai monistaa.

Läheisimpien kollegoideni ja opiskelutovereideni piirissä ne vaikuttamismahdollisuudet, jotka suunnittelu- ja tiedostetaan hyvin. Mutta jokin estää meitä toimimasta tavoilla, jotka tuntuvat merkityksellisiltä, rikastavilta ja riittävil- lamme. Silti emme nostain syystä pääse liikkeelle.

2.3. Väsymys

Viime kesänä laitoin koulutusohjelmani WhatsApp-ryhmään viestin, jossa kerroin haluavani tehdä jotain *tunteen* helpottamiseksi. Tiedustelin, löytyisikö ryhmästä muita opiskelijoita, jotka tunsivat samoin kuin minä, ja jotka tahtoisivat etsiä kanssani ratkaisuja.

Sain suuren määrän vastauksia, joissa opiskelutoverini kertoivat jakavansa *tunteeni* ja helpottuneensa siitä, että olin nostanut asian esille. Noin kahden vuorokauden ajan kävimme kiivasta ja innostunutta keskustelua ratkaisuisista ja sovimme ensimmäisen tapaamisen, jossa päättäisimme seuraavista askelista.

Kun tapaamispäivän aamu koitti, alkoi puhelimeeni kilahdella viestejä, joissa kerrottiin stressistä ja kiireestä ja toivotettiin hyvää palaveria. Lopulta tapaamiseen oli tulossa vain kaksi, minä ja Linnea.

Peruutukset eivät yllättäneet, sillä olemme hajalla. Suomessa mielenterveyshäiriöt nousivat vuonna 2018 ensimmäistä kertaa tuki- ja liikuntaelinsairauksia yleisemmäksi syyksi saada sairauspäivärahaa ja joka neljäs maassamme kokee työuupumusta (Laine 2019). Myös minä olen käynyt läpi vakavan työuupumuksen, enkä toivo kenellekkään sitä lamaantumista ja turhautumista, jonka tila tuo mukanaan.

Elämme tarpeiden ristitussa; jos emme tartu yhteiskunnallisiin ongelmiin ja käytä valtaamme oikeudenmukaisuuden edistämiseen, sielumme kärsii. Toisaalta tietotalouden pyöritys jättää aktivismille vain vähän (jos ollenkaan) aikaa ja henkisiä resursseja. Tämä riittämättömyyden *tunne* kaikui myös keskusteluissani Eevi Saarikosken ja Trojan Horsen kanssa; aktivistin työ on hidasta ja älyllisesti sekä emotionaalisesti raskasta. Kapitalistisessa yhteiskunnassa toimivan täytyy tasapainotella jatkuvasti rahan ja palkkatyön sekä merkityksellisen muutostyön välillä. Lisäksi ihmisoikeuksia ja sosiaalista oikeudenmukaisuutta edistävään aktivismiin liittyy uniikki burn outin vaara. Chen ja Gorsky (2006) arvioivat, että näiden aihepiirien parissa liikkuvat aktivistit kokevat työuupumusta keskiarvoa useammin. Aktivistin burn outiin (eng. activist burnout) liittyy emotionaalinen ja fyysinen uupumus, kyynistyminen ja omien saavutusten ja työn merkityksen kyseenalaistaminen. Syntyy noidankehä, paradoksi, josta irtautuminen tuntuu mahdottomalta.

3. Lääke

Jos *tunteen* juuret ovat vieraantumisessa, vallassa ja väsymyksessä, täytyy lääkkeen hoivata juuri noita haavoja.

Ratkaisuihin tarttuminen on pelottavaa. Tarvitaan rohkeutta luoda uutta ja uskoa siihen, että myös muut näkevät työn arvon ja haluavat tulla mukaan. Se vaatii paitsi oman alan, myös yhteiskunnan, normien ja arvojen kyseenalaistamista. Suunnittelijan täytyy palata perusasioiden äärelle: siihen, mikä hänen elämässään on tärkeää; siihen, miksi hän tekee sitä työtä, mitä hän tekee; ja siihen ja mikä määrittää hänen ihmisyytensä ja suhdettaan muihin. Ja kuten Eevi Saarikoski minulle kuvaili, se vaatii suurta ja kasvavaa itsetuntemusta, oman position reflektointia ja jatkuvaa oppimista. Hidasta, tuskaista ja kuluttavaa työtä.

Toisaalta ratkaisu ei voi olla osa ongelmaa. Sen täytyy olla parantavan voiman lähde sekä tekijöilleen että ympäröivälle yhteiskunnalle.

3.1. Yhteys

Maalaisjärjen mukaan vasta-aine vieraantumiselle on yhteys. Ramia Mazén (2021) mukaan heijastavuus (eng. reflexivity) muotoilussa tarkoittaa kasvavaa yhteyttä muotoilupraktiikkaan, mukaan lukien sen vaikutuksiin designmaailman ulkopuolella. Tutkin Mazén sanoja ja arvioin, että visuaalisen viestinnän muotoilijana ne kehottavat minua kiinnittymään paitsi oman kuplani sisäisiin syy-seuraussuhteisiin, myös työni vaikutavuuteen kuplani ulkopuolella.

Tämä ei ole helppoa, sillä designpraktiikan traditio perustuu erilaiselle arvopohjalle, erilaiseen tiettyyn historiaan. Muotoiluoppilaitoksissa vallitseva muotoilun maailmankuva perustuu länsimaisen teollistumisen aikakaudelle, ja sitä kautta kolonialistisen kapitalismin logiikkaan. Praktiikan syvälinen muutos vaatii uuden perustan valamista.

Yhteydessä piilee tie myös vallan ja etuoikeuden rakentavaan käyttöön. Design Justice -verkosto haastaa meidät luomaan muotoilua, joka vallankäytön matriisiin vahvistamisen sijaan edistää yhteistä vapautumista ja ekologista selvityymistä (Constanza-Chock 2020). Tällaiseen muotoiluun liittyy oleellisesti se, että marginalisoidut yhteisöt asettuvat muotoilun ytimeen. Toisin sanoen, muotoilua tehdään heidän kanssaan, heitä varten ja heidän toimestaan. Myös Mazén teoria kehottaa minua työskentelemään muistakin kuin omista lähtökohdistani; tavoitteeni on toimia yhteistyössä toisten ihmisten kanssa, heidän lähtökohtiaan kunnioittaen ja niitä arvostaen.

Tämä yhteisöllisyyden etsiminen ja oman näkökulman laajentaminen on läsnä myös Trojan Horsen toiminnassa. Yksi kollektiivin keskeisistä hankkeista on muotoilun kesäkoulu, jossa joukko eri alojen muotoilijoita kokoontuu viikoksi Bengtsårin saarelle Hankoon tutkimaan ja opiskelemaan yhdessä. Tommi Vaskon mukaan kesäkouluviikon aikana jaettu arki on oleellinen osa oppimiskokemusta. Omasta normaalielämästä poikkeavassa ympäristössä työskentely avaa muotoilijat uudenslaisille näkökulmille ja prosesseille.

Kuukausien ajan yritän hahmottaa, miltä uudenlainen, kriittinen praktiikka voisi näyttää meidän kontekstissämme. Palaan yhä uudelleen ihmissuhteisiin; aktivisti ja kirjailija Adrienne Maree Brown (2017) antaa hapuilevalle intuitiolleni sanallisen muodon. Kriisi, jonka äärellä seisomme, on valtava. Sen kohtaamiseksi tarvitsemme kehkeytyviä strategioita (eng. emergent strategies), eli lähestymistapaa aktivismiin, joka tunnustaa näennäisen yksinkertaisten, pienten kanssakäymisten arvon monimutkaisina, laajan muutoksen rakennuspalikoina. Termi ”kehkeytyvä” arvottaa syvällisiä yhteyksiä kriittisen massan yläpuolelle; tärkeintä on rakentaa aitoja ihmissuhteita kaikkia kehon ja mielen liikkeitä kuunnellen (Maree Brown 2017:8).

Yhteydessä on kyse myös suhteesta paikkaan, yhteisöön ja ympäristöön. Globalisaation ja valtavalla vauhdilla liikkuvan tietoyhteiskunnan aikakautena moni meistä kokee liikkuvansa irrallaan muusta maailmasta. Ne tiukkaan kudotut, usein fyysisesti paikallaan pysyvät yhteisöt joissa isovanhempamme ja vanhempamme kasvoivat, ovat nykyisessä suomalaisessa yhteiskunnassa jääneet taka-alalle. Viime vuosina olen aistinut omassa mielessäni ja kehossani, ja myös monien tuntemiani ihmisten ajattelussa, kasvavaa kaipuuta johonkin läheiseen ja pysyvään. Maree Brownin (2017:6) sanoin monet meistä ovat alkaneet miettimään sitä, ”voimmeko päästää vapaaksi jonkin oleellisen ymmärryksen ihmisyydestämme jos kiinnitämme tarkasti huomiota paikkoihin joista tulemme ja kehoihin joissa asumme.” Kun kysyn Trojan Horsen jäseniltä mitkä ovat olleet heidän toimintansa suurimmat onnistumiset, Kaisa Karvinen kertoo minulle niistä pitkäkestoista ystävyysverkostoista, joita kesäkoulun aikana jaettu arki ja oppiminen ovat synnyttäneet. Loppujen lopuksi kyse on toisten ihmisten kanssa elämisestä ja asioiden jakamisesta.

Lääkkeen ensimmäinen ainesosa on siten yhteyksien rakentaminen. Tavoittemme on luoda tiloja, joissa visuaalisen viestinnän muotoilijoina avaamme ajattelumme ja praktiikkamme marginalisoiduille yhteisöille ja ihmisille, jotka eivät (ainakaan tällä hetkellä) elä designermaailman kuplassa. Teemme tätä työtä fyysisessä paikassa, elävien kohtaamisten kautta (sitten, kun koronatilanne sen meille sallii). Tämä toiminta yhteyksien parissa voi käytännössä tarkoittaa toisaalta sitä että kuuntelemme, opimme ja luomme yhdessä toisten kanssa.

Se voi tarkoittaa myös sitä että avaan ovia designmaailmaan heille, joille sinne pääseminen on vaikeaa ja toisaalta sitä, että tarjoamme osaamistamme ja työkalujamme (eli pääomaamme) marginalisoitujen ihmisten äänen vahvistamiseen.

3.2. Rakenteet

Tunteen yhteisöllisessä, tai kollektiivisessa, lievittämisessä minua jännittää eniten työn vaatavuus. Sillä työtä se on – feministinen teoria on opettanut meitä arvostamaan myös sellaisia työn muotoja, joita ei maskuliinisessa, voiton tavoitteluun keskittyneessä yhteiskunnassa osata huomioida. Viimeiset kahdeksan kuukautta, joiden aikana olen pohtinut tämän kirjoituksen aihetta aktiivisesti, ovat olleet elämäni vaikeimmat. Se kertoo osittain siitä että olen etuoikeutettu lintukodon kasvatti, ja osittain siitä että sydänsuruista, kodin rikkoutumisesta ja taloudellisista vaikeuksista pystyyn nouseminen on vaikeaa kaikille ihmisille, olivat he kotoisimmista tahansa ja millaisessa yhteiskunnallisessa asemassa hyvänsä. Voimani ovat välillä olleet täysin lopussa ja tälläkin hetkellä, kun kirjoitan näitä sanoja, liikun jaksamiseni ääri rajoilla.

Näinä kuukausina olen kysynyt itseltäni lähes päivittäin, mitkä asiat minun tulisi priorisoida. On terveyteni; syvästä surusta ja väsymyksestä toipuminen vaatii aikaa ja tilaa. Toisaalta on elantoni; kapitalistisessa yhteiskunnassa tarvitsen rahaa maksaakseni laskut ja täyttääkseni perustarpeeni. Sitten on henkilökohtainen nautinto. Minulle tämä pitää sisällään mm. kehollisen hyvän olon kokemuksen, oman taidepraktiikkani kehittämisen ja uuden oppimisen. Viimeisenä on vastuu; ympäristöstä, lähimmäisistä ja globaalista oikeudenmukaisuudesta. Jaksamisen haasteet nousevat siitä että kunkin neljän osa-alueen tulee täytyä jossain määrin, jotta pysyn toimintakykyisenä.

Kaikki keskustelut, joita olen kollektiivin ja *tunteen* tiimoilta käynyt, ovat koskettaneet uupumuksen ja vastuun teemoja. Kuten mainitsin aiemmin näillä sivuilla, aktivismiin sisältyy syväluotaava ristiriita: sen tarkoitus on vapauttaa ihmisiä kapitalismin, vieraantumisen ja lamaannuksen puristuksesta, mutta väärin toteutettuna se litistää jäseniään yhä ahtaampaan tilaan.

Trojan Horsen Kaisa Karvinen ja Tommi Vasko kertoivat että yhteisessä työssä josta saadaan ajoittain hyvin vähän ja usein epäsäännöllisesti taloudellista vastinetta on selkeiden ja mahdollisimman vähän kuormittavien prosessien kehittäminen ensisijaisen tärkeää. Tämä metatyö vaatii itsessään aikaa ja vaivaa eikä sille ole olemassa valmista rakennetta. Oikeat käytännöt löytyvät avoimen keskustelun ja kokeilun kautta, mutta joitain nyrkkisääntöjä kannattaa noudattaa. Saarikoski kertoi Effortin jäsenten oivaltaneen jo varhain kollektiivin perustamisen jälkeen että jatkuva tapaamisaikojen sovittelu vei liian paljon energiaa; siksi kollektiivi päätti pitää kiinni säännöllisistä, joka toinen viikko toteutuvista tapaamisajoista.

Arto Sivosen näkökulmasta henkilödynamiikka ja roolien taktinen jakaminen ovat eilinehtoja onnistuneelle aktivismille. Henkisesti kuormittavaa ja haastavaa työtä on helpompi tehdä kun tiimin jäsenten välillä valitsee kunnioitukseen ja luottamuksen ilmapiiri ja kun roolit on jaettu niihin luontevasti sopiville ihmisille. Salam-rauhanprojektista kertoessaan Sivonen huomauttaa, että kyseisessä työssä myös selkeä johtajuus oli oleellista tiimin turvallisuuden kannalta.

Toisaalta palkatonta, kollektiivista vaikuttamistyötä tekeville yhden johtajan seuraaminen ei välttämättä ole tarkoituksenmukaista. Yksittäisen persoonan päätösvallan ympärille rakentuva dynamiikka sotii kollektiivista ajattelua vastaan, mutta tällaisen dynamiikan rakentaminen voi olla haastavaa. Eevi Saarikoski naurooi keskustelumme aikana sitä, miten vaikeaa feministiselle Effort-kollektiiville on lopulta ollut kehittää aidosti feministisiä työkäytäntöjä. Saarikoski kertoi, että myös Effortin toiminnassa työ on välillä jakautunut epäreilulla tavalla niin, että suurin massa vastuusta on jäänyt yhden henkilön harteille. Tuolloin aktivismista tulee helposti liian kuormittavaa: asia, joka vahvistaa *tunnetta* sen lievittämisen sijaan.

Ratkaisu piilee avoimessa ja jatkuvassa keskustelussa; on tärkeää, että aktivismiyhteisön jäsenillä on tilaa ilmaista odotuksiaan, huoliaan ja tarpeitaan. Trojan Horsen Vasko ja Karvinen toteavat, että jonkinlaisia hierarkioita on or-

ganisaatioissa aina, mutta feministisempää, horisontaalia toimintaa janoavien ryhmien kannattaa kartoittaa huolella niitä tapoja, joilla yhteisö voi tukea niitä yksilöitä jotka sillä hetkellä kantavat työstä suurimman vastuun. Keinoja tähän on monenlaisia; esimerkiksi ryhmän työnkuvien (sihteeri, rahastonhoitaja jne.) kierrättäminen saattaa ta- soittaa kunkin yksilön kantamaa taakkaa.

Aktivismiin kapitalismin aikakautena liittyy myös oleellisesti kysymys rahasta. Palkansaajalle tai pienyritykselle jokainen tunti, jota aktivismiin käytetään, saattaa olla pois elannon hankkimisesta. Ja kuten Arto Sivonen minulle kuvasi, eri ihmisten resurssit aktivismin tekoon vaihtelevat elämäntilanteen ja aseman mukaan; jos oma arki on kuormittavaa, ei voida olettaa, että henkilöllä on mahdollisuuksia vaikuttaa ympäröivään yhteis- kuntaan. Tuolloin me (ja he) joilla resursseja on, otamme harteillemme suuremman taakan.

Rahan saaminen ei ole kaikille yhtä helppoa ja tämä vaikuttaa puolestaan siihen, kuka voi osallistua aktivis- miimme. Ja se, kuka voi osallistua, on taas kytköksissä yhteyksiin (ks. yllä), joita pystymme luomaan. Design Justice -sarjassa Sasha Constanza-Chock (2020) huomauttaa, että eliitin edustajat saavat marginalisoitujen yhteisöjen jäseniä useammin rahallisen korvauksen suunnittelutyöstä. Rahan roolia aktivistityössä on pohdittu sekä Trojan Horsesin että Effortin toiminnassa. Kun Effort pyysi kollektiivin ulkopuolisia aktivisteja kommen- toimaan kolonialisaa käsittekevää design-sanastoaan, päättivät jäsenet että tarkistustyön tuli olla tekijöilleen mahdollisimman vähän kuormittavaa ja palkallista. Trojan Horse taas haastoi perinteisten koulutusmallien hierarkian jakamalla kesäkouluoimintaan myönnetyn apurahan kaikkien osallistujien kesken – ulkopuo- listen kouluttajien palkaamisen sijaan apurahalla rohkaistiin kaikkia osallistujia opettamaan toinen toisiaan. Jotta aktivismi on aidosti avointa kaikille, ja jotta toimintaa rikastavat mahdollisimman monimuotoiset näkökulmat, on tärkeää pohtia sitä, voiko palkkioita jakamalla tai kuluja korvaamalla vapauttaa aikaa ja tilaa marginalisoiduille näkemyksille ja äänille.

3.3. Nautinto

Tässä vaiheessa matkaa haluan käsitellä nautintoa; kehollista mielihyvää, kauneuden kokemusta, luovuuden herättämää intoa ja läheisyyden tuomaa täyttymystä.

Kuten aiemmin mainitsin, Marx uskoi ihmisen olevan pohjimmiltaan luova olento; kun luovuus viedään ihmiseltä pois, menettää hän samalla oman ihmisyytensä. Tämän logiikan mukaan, ja myös empiirisen tutki- muksen mukaan (Stuckey & Nobel 2010), luova työskentely tuottaa ihmiselle hyvää.

Aktivismi yhdistetään usein kärsimykseen ja uhrautumiseen. Aiemmissa kappaleissa kuvattu burn out -ongelma on todellinen, eikä vaikuttamistyöhön liittyvää henkistä kuormitusta pidä vähätellä. Mutta viime aikoina, ja erityisesti banaanilehtiä lämpimässä tulessa piirtäessäni, olen miettinyt, voisiko designaktivismin praktiikkaa rakentaa vahvemmin ilon, luovuuden ja nautinnon perustalle.

Adrienne Maree Brown käsittelee *Pleasure Activism* -kirjassaan (2020) juuri tätä muutosvoiman ja nau- tinnon yhtymäkohtaa. Hän esittää kysymyksen: miten järjestäytyisimme ja liikuttaisimme yhteisöjamme jos keskittyisimme negatiivisen reagoinnin sijaan niihin asioihin, joita kaipaamme ja joita rakastamme?

Rakkaudesta kirjoittaa myös antropologi Deborah Bird Rose (2017) esseessään ”When all you love is being trashed”. Rose haastaa meidät pysähtymään sen tosiasian äärelle, että ihmiskunta on kykeneväinen val- tavaan julmuuteen, ja että olemme aiheuttaneet toiminnallamme ennenkuulumatonta tuhoa luomakunnassa. Mutta hetken siesahutumisen jälkeen hän kehottaa meitä löytämään maailman kimalluksen (eng. shimmer), eli sen yliluonnollisen yhteyden ja kauneuden, joka ekologiassa asuu. Luonnon uusiutumisvoima on ihmeellinen, ja ihmiskunta kykeneväinen paitsi poikkeukselliseen julmuuteen myös poikkeukselliseen hellyyteen ja huolenpitoon.

Palaan Ugandan punaiselle maaperälle. Olen päässyt täällä ollessani piirtämään pihapiirin lasten kanssa ja ideoimaan visuaalisen viestinnän ratkaisuja opinjanoa pursuavien nuorten kanssa. En tiedä johtuuko se yhtei- sön poikkeuksellisen vahvasta uskosta Jumalaan, ugandalaisten vieraanvaraisesta kulttuurista vai työnantajani koulutusohjelmaan valikoitujen nuorten poikkeuksellisuudesta, mutta ihmisten toimintaa tuntuu ohjaavan

pelon ja tuskan sijaan ilo, luovuus ja toivo.

Ehdotukseni on siis tämä; visuaalisen viestinnän muotoilijoina meidän kannattaa keskittyä tuomaan ihmisiä yhteen niiden kauniiden asioiden äärelle, joita rakastamme ja joista nautimme. Näitä ovat muun muassa (mutta ei pelkästään) luovuus, taide, viestintä ja visuaalisuus.

4. Lopussa (tai uudessa alussa)

Vaikka tämä matka on jatkunut jo lähes vuoden, olemme vasta alussa. *Tunteen* sanoittaminen, sen osiin pilkkominen ja niihin tarttuminen, on vienyt kuukausia.

Keskustelussamme Eevi Saarikoski varoitti minua metatyön hitaudesta ja toisaalta rohkaisi antamaan sille aikaa ja tilaa. Hän totesi että Effortin toiminnan tulokset eivät näytä lainkaan siltä, mitä kollektiivin jäsenet alun perin mielessään hahmottelivat ja projektien aikataulut ovat venyneet moninkertaisiksi. Tosimaailmassa työn tulokset ovat viiveistä ja hämmennyksestä huolimatta Saarikosken mukaan jotain paljon parempaa, kuin kollektiivin toimijat osasivat alun perin kuvitella.

Näiden neuvojen valossa haluan suhtautua varauksella tavoitteellisuuteen. Kun sovin asiantuntijahaastatteluja tätä työtä varten, oli aikeenani rakentaa resepti onnistuneelle designaktivismille. Ja niin se on; toisinaan aktivismilla saavutetaan juuri ne asiat, joita sen tekijät lähtivät tavoittelemaan. Näin kävi muun muassa Arto Sivosen luotsaamassa Salam-hankkeessa, joka on onnistunut raivaamaan tilaa nuorille viestijöille ja vaikuttajille Afganistanissa ja Irakissa. Mutta aina (tai useimmiten) asiat eivät etene suunnitelmien mukaan.

Huomaan toisinaan pelkääväni että ilman tarkkoja flow-kaavioita ja tavoitteita, kollektiivimme työ ei tule olemaan merkityksellistä. Mutta noina hetkinä muistutan itseäni siitä, ettei muotoilijoiden praktiikka ole aina perustunut pelkästään todennettaviin tuloksiin ja projektisuunnitelmiin, joiden lopputuloksista voidaan olla varmoja. Joskus muotoilijat perustavat praktiikkansa pääasiassa intuitioon (2002:50), eikä se ole välttämättä huono asia. Myös Trojan Horse kertoo Kaisa Karvinen ja Tommi Vasko painottavat keskustelussamme että hyvien rakenteiden lisäksi kollektiivi on pyrkinyt jättämään tilaa jollekin uudelle, jolla ei ole selkeää muotoa. Voi olla, että arvokkaimmat asiat syntyvät silloin, kun antaa tunteen ja prosessin viedä.

En tiedä mikä työmme lopputulos on, mutta tällä hetkellä hahmotan edessäni selkeät seuraavat askeleet- Pohdintamme tuloksena on syntynyt ajatus antikapitalistisesta visuaalisen viestinnän kollektiivista, jonka työ tulee jakautumaan kolmeen osaan:

Suunnittelijapankki

Kollektiivi perustaa pankin, josta yhteisöt ja yksilöt, joilla ei ole varaa ostaa visuaalisen viestinnän muotoilua, voivat tilata laadukasta suunnittelutyötä viestintänsä tueksi. Pankille rakennetaan selkeä prosessi, joka määrittää, mitä tilaaja voi odottaa suunnittelijoilta ja asettaa kehykset kommenttikierroksille ja työskentelytavalle. Suunnittelutyötä tehdään pro bono, mutta aina pareissa tai pienryhmissä – näin kukaan ei jää yksin ilmaisen työn kuormittavuuden kanssa. Pankin tavoite on tuoda muotoilumaailmaa lähemmäs marginalisoituja ryhmiä sekä käyttää suunnittelijoiden valtaa marginalisoitujen viestien vahvistamiseen. Toisaalta sen tavoite on myös tarjota suunnittelijoille mahdollisuus tehdä merkityksellistä työtä jota eivät aja kapitalismin ajan fetissit vaan yhteydet ja jaettu ihmisyyt.

Kriittinen työskentelypiiri

Kollektiivi järjestää kerran kuukaudessa kriittisen työskentelypiirin, jossa kokoonnutaan tutkimaan yhteiskunnallisia, filosofisia tai elämäntutkimuksellisia aiheita visuaalisen viestinnän muotoilun keinoin. Piirin tapaamisajat on määritelty etukäteen, mutta vetäjä ja tema vaihtuvat. Piirin tavoite on tarjota suunnittelijoille tila,

jossa päästään tutkimaan oman praktiikan etiikkaa ja vaikuttavuutta, samalla yhteisestä, rahallisen tuoton vaatimuksista vapaasta luovasta tekemisestä nauttien.

Visuaalisen viestinnän yhteisötyöpaja

Kollektiivi järjestää kerran kuussa koko Helsingin yhteisölle avoimen visuaalisen viestinnän työpajan. Työpajan tarkoituksena on luoda yhteyksiä suunnittelijoiden ja designmaailman ulkopuolella elävien ihmisten välille; avata designmaailmaa kuplan ulkopuolelle; tehdä visuaalisen viestinnän muotoilusta saavutettavampaa; ja altistaa visuaalisen viestinnän muotoilijoita uudennlaisille estetiikoille, todellisuuksille ja praktiikoille. Lisäksi työpajojen tarkoitus on iloita yhdessäolosta, kohtaamisista, ajatustenvaihdosta ja luovuudesta.

Olen opiskelutoverini Linnean innostuksen ja sitoutumisen sekä tämän tekstin kuvaamaa prosessia varten käymieni keskustelujen rohkaisemana päättänyt, että kollektiivi aloittaa toimintansa viimeistään sitten, kun Suomen koronatilanne helliittää. Seuraavaksi tapaamme Linnean kanssa Zoomissa ja teemme tilannekatsauksen kummankin tämänhetkiseen ajatteluun ja ideoihin, sekä laadimme tarkan aikataulutetun suunnitelman kollektiivin perustamiseksi.

Opittavaa on paljon. Jos suunnitelmamme toteutuu, ja kollektiivi aloittaa toimintansa tulevina kuukausina, odotan mielenkiinnolla mitä uutta löydämme tekemisemme kautta. Trojan Horsen Kaisa Karvinen ja Tommi Vasko sanovat minulle keskustelumme päätteeksi miten iloisia he ovatt yhteydenotostani. Liian usein, he toteavat, ”mekin työskentelemme omissa nurkissamme emmekä hae kontaktia toisiin”. Olen päättänyt, että tämän opintomatkan löydökset ja opit tullaan tekemään julkisiksi, kaikkien jaettaviksi. Jatkotutkimukseksi ehdotan siis kollektiivin toiminnan dokumentointia ja löydöstemme sekä saavutustemme julkista, avointa ja raakaa reflektointia.

Kun palaan siihen *tunteeseen*, josta kaikki alkoi, huomaan jonkin muuttuneen. Kolotus on yhä läsnä, mutta se on helpottanut vähän. Näen edessä toimintaa, nautintoa ja tuntemattomia mahdollisuuksia.

Lähteet

Maree Brown, Adrienne (2019) *Pleasure Activism: The Politics of Feeling Good*. AK Press.

Maree Brown, Adrienne (2017) *Emergent Strategy: Shaping Change, Changing Worlds*. AK Press.

Anheier, Helmut K., et al. (1995) *Forms of Capital and Social Structure in Cultural Fields: Examining Bourdieu's Social Topography*. *American Journal of Sociology*, vol. 100, no. 4, pp. 859–903.

Chen, Cher Weixia & Gorski, Paul (2015) *Burnout in Social Justice and Human Rights Activists: Symptoms, Causes and Implications*. *Journal of Human Rights Practice* Vol. 0, Issue 0, pp.1–25. Oxford University Press.

Constanza-Chock, Sasha (2020) *Design Practices: Nothing about Us without Us*. <https://design-justice.pubpub.org/pub/cfohnud7/release/2>

Design Justice (2020) <https://design-justice.pubpub.org>

Fuad-Luke, Alastair (2009) *Design activism: Beautiful strangeness for a sustainable world*. Earthscan.

Karvinen, Kaisa ja Vasko, Tommi (5.3.2021) *Asiantuntijahaastattelu*, Zoom-puhelu.

Laine, Annu (2019) *Työuupumuksesta on tullut vaarallisen normaalia – silti sitä ei ymmärretä työpaikoilla: "Sitä ei oteta vakavasti, kun nälkäisiä tulijoita on jonossa"*, Yle. <https://yle.fi/uutiset/3-11015514>

Lewin, Haskell, and Jacob Morris (1977) *Marx's Concept of Fetishism*. *Science & Society*, vol. 41, no. 2, pp. 172–190.

Maree Brown, Adrienne (2019) *Pleasure Activism: The Politics of Feeling Good*. AK Press.

Maree Brown, Adrienne (2017) *Emergent Strategy: Shaping Change, Changing Worlds*. AK Press.

Mazé, Ramia (2021) *Design practices are not neutral*. <http://speculative.hr/en/ramia-maze/>

Powell, Walter W. & Snellman, Kaisa (2004) *The Knowledge Economy*, *Annual Review of Sociology*, Issue 30, pp. 199–220. Harvard.

Rose, Deborah Bird. (2017) *Shimmer: When All You Love Is Being Trashed*. In *Arts of Living on a Damaged Planet: Ghosts and Monsters of the Anthropocene*, edited by Anna Lowenhaupt Tsing, Heather Anne Swanson, Elaine Gan and Nils Bubandt, pp. 51–G63. Minneapolis: Minnesota Press.

Saarikoski, Eevi (4.3.2021) *Asiantuntijahaastattelu*, Zoom-puhelu.

Sivonen, Arto (2.2.2021) *Asiantuntijahaastattelu*, Zoom-puhelu.

Stuckey, Heather L. and Nobel, Jeremy (2010) *The Connection Between Art, Healing, and Public Health: A Review of Current Literature*. *American Journal of Public Health*. Issue 100, Vol. 2. Pp. 254–263.

